

Vauva lastensuojelun asiakkaana

Susanna Nyman

Helsingin Yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityön oppiaine

S24 Käytäntötutkimus

Kevät 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Susanna Nyman			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vauva lastensuojelun asiakkaana			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Käytäntötutkimus		Aika – Datum – Month and year Kevät 2014	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 27 s. + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tämä käytäntötutkimus on osa Helsingin yliopiston sosiaalityön maisterivaiheen opintoja. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella alle 1-vuotiaita lapsia vallalla olevien aikalaiskäsitteiden, asiakaslähtöisyyden ja lapsilähtöisyyden, vaatimusten mukaisesti lastensuojelun asiakkaina. Tutkimuksen avulla kartoitetaan lastensuojelun työntekijöiden ajatuksia vauvoista vanhemmistaan erillisinä lastensuojelun asiakkaina sekä lastensuojelun työntekijöiden tekemää vauvahavainnointia. Tavoitteena on tarkastella myös vauvojen vanhempien arviointia ja tukemista lastensuojelussa, vauvaperheiden luonnollisia yhteistyöverkostoja ja sitä, miten eri viranomaistahojen yhteistyö vauvaperheiden parissa käytännön työssä toimii.</p> <p>Käytäntötutkimuksen ongelmanasettelu liittyy sosiaalialan käytäntöihin. Sen avulla pyritään usein selvittämään ihmisten toiminnan ja käsitysten taustalla olevia tekijöitä, jotka saattavat tiedostamatta ohjata toimintaa. Tutkimuksen aineisto on kerätty käytäntötutkimuksen ideologian mukaisesti usealta eri intressiryhmältä. Aineisto koostuu kahdesta lastensuojelun työntekijöiden ryhmäkeskustelusta, kahdesta lastenneuvolan terveydenhoitajan haastattelusta, terveydenhoitajille tehdyn kyselyn tuloksista ja lapsiperhepsykologille tehdystä sähköisestä haastattelusta. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.</p> <p>Aineiston analyysi osoitti, että vauvaa pidetään lastensuojelussa tunteita herättävänä vip-asiakkaana, jota halutaan auttaa mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Työntekijät kiinnittävät huomiota vauvan arkeen, koska vauvan perustarpeiden tyydyttäminen, ruokailu, nukkuminen, hygienia, vaatetus ja niihin mahdollisesti liittyvät ongelmat antavat arvokasta tietoa vauvan tilanteesta. Työntekijät pyrkivät pitämään vauvan työskentelyn keskiössä, puhumaan hänestä ja arvioimaan vanhemmuutta vauvan näkökulmasta. Työntekijät huomioivat myös vanhemman ja vauvan välistä vuorovaikutusta, sekä sitä, miten vanhemmat huolehtivat itsestään. Vauvaa autetaan ja tuetaan yleensä vanhempien kautta. Vaikka neuvola on vauvaperheille tärkein ja luonnollisin viranomaisverkosto, lastensuojelun ja neuvolan välinen yhteistyö on kirjavaa eikä toisen asiantuntemusta aina hyödynnetä. Sekä lastenneuvolan että lastensuojelun työntekijät toivovat parempaa ja automaattisempaa yhteistyötä, mutta aktiivisuutta odotetaan pääasiassa toiselta.</p> <p>Tutkimus osoitti, että lastensuojelun olisi mahdollista turvata enemmän lastenneuvolan asiantuntemukseen ja ottaa terveydenhoitajat työpareikseen, sekä tueksi itselleen että vauvaperheelle. Yhteistyötä voidaan parantaa sekä kunnan ohjeilla että työntekijöiden omalla aktiivisuudella. Lastenneuvoloilla oleva tieto ei saavuta lastensuojelua, jos tietoa ei pyydetä, eivätkä lastenneurolat saa lastensuojelun apua, jos eivät tee lastensuojeluilmoituksia. Sekä lastensuojelun että lastenneuvolan työntekijöiden tulee havaita vauva vanhempiensa takaa ja käsittää hänet asiakkaana, jota työntekijöiden on velvollisuus auttaa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Vauvat, vanhemmat, lastensuojelu, lastenneurolat, käytäntötutkimus			

SISÄLTÖ

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen lähtökohdat	2
2.1 Tutkimuksen taustaa	2
2.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	4
3 Käytäntötutkimuksen toteutus	6
3.1 Käytäntötutkimus kehittämisen välineenä	6
3.2 Eettiset kysymykset	8
3.3 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen	10
3.4 Aineiston analyysi teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä	12
4 Tulokset	14
4.1 Vauva asiakkaana lastensuojelussa	14
4.2 Vauvan vanhempien arviointi ja tukeminen lastensuojelussa	16
4.3 Vauvaperheiden parissa tehtävä viranomaisyhteistyö	18
5 Pohdinta	22
Lähteet	26
Liitteet	
Liite 1: Tutkimuslupa	28
Liite 2: Käytäntötutkimuksen fokusryhmäkesustelun käyttö lupa	29
Liite 3: Käytäntötutkimuksen haastattelun käyttö lupa	30

1 Johdanto

Tämä käytäntötutkimus on osa Helsingin yliopiston sosiaalityön maisterivaiheen opintoja. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella vauvoja, eli alle 1-vuotiaita lapsia lastensuojelun asiakkaina. Tutkimuksen aihe nousi käytäntötutkimuksen ideologian mukaisesti käytännöstä aloittaessani työt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Kiinnitin huomiota vauvan rooliin äänettömänä lastensuojelun asiakkaana ja huomasin pohtivani, miten voisin itse lisätä vauva-asiakkaan osallisuutta omaan asiakkuuteensa. Selvitin esimieheltäni ja Espoon lastensuojelun asiantuntijalta kiinnostusta aiheeseen ja sain heiltä kannustusta tutkimuksen toteuttamiseen. Omalta osaltani tutkimus on kaksivaiheinen, lähestyn samaa aihepiiriä sekä tämän käytäntötutkimuksen että myöhemmin valmistuvan pro gradu -tutkielman keinoin.

Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista, kasvatuksesta ja huolenpidosta. Yhteiskunnan on pyrittävä lain mukaan tukemaan vanhempia näissä tehtävissä ja tarjottava apua riittävän varhain, mielellään ennen kun ongelmat syntyvät tai pahenevat. Tätä ennalta ehkäisevää tukea tarjoavat peruspalvelut, kuten neuvola, päivähoito- ja varhaiskasvatuspalvelut sekä koulut. Tavoitteena on, että peruspalveluissa havaitaan ajoissa ne perheet, jotka tarvitsevat erityistä lastensuojelullista tukea. (Sosiaaliportti 2014.) Jos perheille ei riitä peruspalveluissa annettava tuki, heidät ohjataan lastensuojeluun lastensuojeluilmoituksen, -pyynnön tai -hakemuksen avulla.

Tämän käytäntötutkimuksen toimintaympäristönä on Espoon lastensuojelupalveluiden yksi toimipiste, Espoonlahti. Espoo jakautuu neljään lastensuojelualueeseen; Espoon Keskukseen, Espoonlahden, Leppävaaran ja Matinkylä- Olari-Tapiolan alueisiin. Toimipisteet eivät ole keskenään samankokoisia, vaan ne eroavat sekä asukas- että työntekijämääriensä mukaan. Espoossa samat työntekijät tekevät toistaiseksi sekä selvitys- että suunnitelmallista työtä. Jokaiselle lapselle nimetään lastensuojelutarpeen selvityksen alkaessa oma vastuusosiaalityöntekijä, joka vastaa lapsen asioista yhdessä toisen sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa. Espoonlahden toimipisteessä työskentelee käytäntötutkimuksen aikaan 11 sosiaalityöntekijää ja 10 sosiaaliohjaajaa. Osa työntekijöistä työskentelee osa-aikaisesti.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Tutkimuksen taustaa

Tutkimukseni taustalla vaikuttaa kaksi vahvaa aikalaiskäsitettä; asiakaskeskeisyys ja lapsikeskeisyys. Lapset nähdään lastensuojelussa suojelutarpeesta huolimatta asiakkaina ja palveluiden käyttäjinä, ja heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan painotetaan sekä tutkimuksessa että käytännön työssä (Hurtig 2003, 35). Asiakaskeskeisyys on myös osa Espoo -tarinaa, se toimii kaupungin strategiassa yhtenä keskeisenä arvona ja toiminta-periaatteena. Espoossa halutaan asiakaskeskeisyyden ohella kehittää myös erilaisten asiakasryhmien, kuten lasten osallisuutta. Näin ollen sekä lastensuojeluun että Espoon kaupungin työpisteisiin kohdistuvat vaatimukset painottavat kaikenikäisten osallisuuden huomioimista ja käsittämistä asiakkaiksi omissa palveluissaan.

Lastensuojelua tarkastellaan tutkimuksissa yleensä lapsen, vanhempien ja perheen, vi-ranomaisten tai yhteiskunnan näkökulmasta (Kääriäinen 2003,10; Hurtig 2003, 14). Yk-si mittava lapsen näkökulmaa korostava hanke oli ”Lapsen kanssa,” joka toteutettiin so-siaalityön tutkimus- ja kehittämissyksikössä, Heikki Waris -instituutissa vuosina 2006–2008. Hankkeen tavoitteena oli kehittää lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisuutta lapsikeskeisemmäksi käytäntötutkimuksellista kehittämisen tapaa noudattaen. Kehittä-mistyön keskeisenä teemana toimi lapsikeskeisyys ja lapsinäkökulman esiin saaminen. Tiina Muukkonen (2008) toimitti hankkeesta loppuraportin ”Suunnitelmallinen sosiaa-lityö lapsen kanssa.” (Mt.) Vauvat eivät nouse raportissa esiin omana erityisryhmänään, mutta Tiina Tiilikainen (2008) pohtii siinä lapsen iän merkitystä lapsen osallistumiseen. Pienet lapset ovat haastavia asiakkaita, koska heidän tulkitsemisensä on vaikeampaa kuin vanhempien lasten. Ikä ei kuitenkaan Tiilikaisen mukaan vähennä tai lisää lapsen osallistumista, tärkeämpää on ylittää asenteellinen kynnys lapsen huomioimisesta ja mahdollistaa pienenkin lapsen ikätasoinen osallistuminen oman tilanteensa selvittelyyn. (Mt., 127-129.)

Lapsikeskeinen ajattelutapa vaatii huomioimaan kaikenikäiset lapset ja heidän erityis-piirteensä. Vauvakeskeinen tutkimus on Suomessa keskittynyt valtakunnalliseen lasten-suojelujärjestöön, Ensi- ja turvakotien liittoon, jonka tavoitteena on nostaa esiin hei-koimmassa asemassa olevat lapset. Vauvat ovat olleet työn keskiössä koko liiton histo-

rian ajan ja liiton vauvakeskeisten julkaisujen määrä onkin merkittävä. Vauvoja on tutkittu myös kasvatustieteellisistä, psykologisista ja lääketieteellisistä näkökulmista, mutta sosiaalityön vauvatutkimus on edelleen hyvin vähäistä.

Ensi- ja turvakotien liiton kehittämät vauvaperhepalvelut ovat tärkeitä ja siellä tehty tutkimus on ulkomaisen tutkimuksen ohella tärkeää vauvasensitiivisyyden lisäämisessä. Vauvaperhe- ja vauvatutkimus ei voi kuitenkaan keskittyä vain vauvasensitiivisiin palveluihin. Vauvaperheitä kohdataan kaikkialla ja lastensuojelun kontekstissa ensikohtaaminen ja arvio vauvan tilanteesta tehdään avopalveluissa. Siellä olevien työntekijöiden tulisi osata havainnoida vauvaa ja hänen vanhempiaan, ja päättää tarvittaessa sen jälkeen yhdessä vanhempien kanssa perheelle sopivasta palvelumuodosta. Kaikki vauvaperheet eivät ohjaudu ensikoteihin, vaan osa jatkaa avopalveluiden asiakkaana, osa ohjautuu perhekuntoutukseen ja osa vauvoista joudutaan sijoittamaan tai huostaan ottamaan eroon vanhemmistaan. Oli valittu tukimuoto mikä vain, vauva pysyy edelleen lastensuojelun asiakkaana, eikä hänen näkyvyyttänsä voi tarkastella vain sellaisesta palvelumuodosta käsin, jossa vauvasensitiivisyys on itsestään selvää.

Ensi- ja turvakotien liiton toimittaman ”Vauvan ääntä etsimässä” -kirjan mukaan vauvanäkemyks on muuttunut suuresti viimeisten vuosikymmenten aikana. 1970-luvulla alkanut vauvatutkimus keskittyi pitkään kuvaamaan äitiyttä, vauvan jäädessä sivuun avuttomana ja äidin kanssa symbioosissa elävänä olentona. Nykyinen vauvanäkemyks ei enää näe vauvoja samanlaisina osaamattomina olentoina, vaan yksilöinä, jotka osaavat ja oppivat, ovat sosiaalisia ja tarpeitaan ilmaisevia. (Kuosmanen 2009, 10-11.) Samalla on alettu tutkia myös vauvan ja häntä hoitavan vanhemman välistä vuorovaikutusta ja huomattu, että vuorovaikutuksessa on kaksi toisiinsa vaikuttavaa osapuolta (Kalland & Maliniemi-Piispanen 1999, 5).

Varhaista vuorovaikutusta on haluttu tutkia ja tukea myös Espoossa. Etelä-Suomen lääninhallitus ja Espoon kaupunki työskentelivät vuosina 2003-2005 Tukipilari -yhteishankkeessa tavoitellen syrjäytymistä ehkäiseviä käytäntöjä pienten lasten perheiden terveys-, päivähoito- ja sosiaalipalveluihin. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli luoda, kehittää ja parantaa yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille. Toisena tavoitteena oli tuoda perustason työntekijöille osaamista havaita ja tunnistaa varhaisen vuorovaikutuksen häiriöitä pienen lapsen ja vanhemman välillä. Hankkeen tuloksena Espoon perhe-

neuvolaan luotiin virkoja vauvaperhepsykologeille, joiden pääasiallisena työnä on tukea vauvaperheiden varhaista vuorovaikutusta. Hankkeen jatkoasteeksi jäi se, miten peruspalveluissa ja muilla vauvaperheterapeuteille asiakkaita lähettävillä tahoilla tunnistetaan riskiperheet jatkossakin: Osataanko havainnoida, seuloa ja tunnistaa riskit, osataanko ottaa huoli puheeksi ja ohjata tarvittavan tuen piiriin? (Juutilainen ym. 2005.)

2.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tarttua sosiaalityön ja lastensuojelun näkökulmasta vähän tutkittuun ilmiöön, ja tarkastella vauvoja aikalaisvaatimusten mukaisesti lastensuojelun asiakkaina. Koska haluan tuottaa vauvakeskeistä tietoa, puhun lapsikeskeisyyden sijaan vauvakeskeisyydestä ja vauvasensitiivisyydestä. Tavoitteenani on kartoittaa työntekijöiden ajatuksia vauvoista vanhemmistaan erillisinä lastensuojelun asiakkaina ja tuoda esiin heidän ääntään. Vaikka vauva ei puhu, hänellä on nykykäsityksen mukaan ääni; äänneitä, ilmeitä, eleitä ja liikkeitä. Vauvan äänen kuuleminen ei ole aina helppoa, koska vuorovaikutus perustuu pitkälti puheeseen ja kielelliseen kommunikaatioon. Vanhemman voi olla vaikeaa huomioda vauvaa ja tunnistaa hänen tarpeitaan, ja joskus vanhemmat tarvitsevat ammattilaisen apua löytääkseen yhteyden vauvaansa ja kuullakseen hänen äänensä. (Sjöberg 2009, 18-29.)

Vauvaa ei voi kuitenkaan tarkastella vain yksilönä, koska vauva on täysin riippuvainen saamastaan hoivasta. Jos vauvan hätää ei osata tai haluta nähdä, vauva jää yksin (Kalland 2004, 133). Vauva tarvitsee toisen ihmisen, johon hän voi peilata omia tunteitaan ja joka vastaa hänen vuorovaikutusaloitteisiinsa (Sjöberg 2009, 18-20). Siksi tarkastelen vauvan ohella hänen vanhempiaan. Tarvitaan apua, jos vanhemmat eivät pysty syystä tai toisesta hoitamaan vauvaa hyvin, ja olemaan emotionaalisesti ja fyysisesti läsnä (Kalland 2004, 125-127). Apu ei kuitenkaan kohdistu oikein, jos ammattilainen ei osaa tunnistaa vauvaa vanhempiensa takaa. Vauvan havainnointi ja tarpeiden arviointi voi olla hankalaa, erityisesti silloin, jos työntekijällä ei ole asiantuntemusta vauvan kehityksellisistä tarpeista (Kalland 2004, 119).

Tanja Henttonen (2009) kuvasi pro gradu -tutkielmassaan vauvoihin ensikodeissa kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Kaltoinkohtelu voidaan todeta vauvoja havainnoimalla, koska vauva kertoo omasta tilanteestaan kehollaan ja olemuksellaan. Seuraava taulukko (tau-

lukko 1) on Tanja Henttosen kokoama lista niistä oireista ja tunnusmerkeistä, joita kaltoinkohdelluissa vauvoissa näkyy. Usein miten kaltoinkohdellut vauvat ovat itkuisia, jäykkiä, passiivisia, katsekontaktia vältteleviä, ilottomia, masentuneita ja kehitykseltään viiveisiä. (Mt., 47.) Vaikka vauvoja havainnoidaan ensikodeissa ympärivuorokautisesti, ovat samat hoidon laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun oireet nähtävissä muuallakin. Yksittäinen oire ei vielä kerro kaltoinkohtelusta, mutta useamman ilmetessä kannattaa pohtia kaltoinkohtelun tai hoidon laiminlyönnin mahdollisuutta.

Ilon puuttuminen	Passiivisuus
Katsekontaktin vältteleminen	Masentuneisuus, apaattisuus
Ruokahaluttomuus	Pakonomainen, jäykkä hymy
Syö liikaa	Velttous
Pulauttelee paljon	Elottomuus
Nukkumisvaikeudet	Hiljaisuus
Nukkuu liikaa	Viihtyy omissa oloissaan
Jäykkyys	Sisäänpäin kääntynyt, pois paikalta psyykkisesti
Kaarelle meneminen	Iho ja taiteet rikki, sammasta, vauva haisee
Ei kannattele itseään	Varauksellisuus
Fyysinen kehitys viivästynyt	Laittaa kädet kasvojen eteen
Puheen (jokeltelu, ääntely) kehitys viivästynyt	Pakonomainen käytös (raapimista, kieli ulkona)
Itkuisuus	Tyydyttää itseään
Kauhuitku	Kosketusherkkä
Ei itke ollenkaan	Jännittyneisyys
Pelokkuus	Ei rauhoitu äidin syliin

Taulukko 1: Vauvojen hoidon laiminlyönnin tai kaltoinkohtelun oireet
(Henttonen 2009, 47)

Tavoitteenani on kuvata vauvoja lastensuojelun asiakkaina. En pysty huomioimaan tämän osallisuuden marginaaliin jääneen asiakasryhmän oman äänen kuuluvuutta ja osallisuutta kysymällä heidän kokemuksiaan (Saurama & Julkunen 2009), mutta tavoitteenani on saada käytäntötutkimukseen osallistuva työyhteisö pohtimaan vauvojen erityisyyttä lastensuojelun asiakkaina sekä kartoittaa olemassa olevia työtapoja ja yhteistyömuotoja. Käytäntötutkimuksen ideologian mukaisesti tavoitteena on kehittää lastensuojelun sosiaalityötä aikalaisvaatimusten mukaisemmaksi, eli asiakas- ja lapsikeskeisemmäksi (Saurama & Julkunen 2009, 294).

Olen kiinnostunut siitä, onko lastensuojelun työntekijän katseen suunta vauvassa vai vanhemmissa (Hurtig 2003), vai kenties molemmissa. Olen kiinnostunut siitä, mitä työntekijä katsoo, kun hän tapaa alle 1-vuotiaasta vauva-asiakastaan; mitä hän havainnoi, miten havainnointia perustellaan, puhuuko työntekijä havainnoistaan ääneen ja kirjaako hän niitä lastensuojelun dokumentteihin. Olen kiinnostunut myös siitä, miten vauvojen vanhempia arvioidaan ja tuetaan lastensuojelussa, millaisia yhteistyöverkostoja vauvaperheillä on ja miten eri viranomaistahojen yhteistyö vauvaperheiden parissa toimii.

Vastaan tutkimuksessani seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisena asiakkaana vauvaa lastensuojelussa pidetään?
2. Mihin asioihin lastensuojelun työntekijä kiinnittää huomiota kun asiakkaana on vauva perheensä kanssa?
3. Millaista yhteistyötä lastensuojelu tekee, kun asiakkaana on vauva perheensä kanssa?

3 Käytäntötutkimuksen toteutus

3.1 Käytäntötutkimus kehittämisen välineenä

Käytäntötutkimus on tutkimusta, jonka ongelmanasettelu liittyy tiiviisti sosiaalialan käytäntöihin, ja sen avulla etsitään keinoja kehittää ja muuttaa sosiaalialan käytäntöjä (Saurama & Julkunen 2009, 294; Kääriäinen 2012). Tutkielmani aihe ja ongelmanasettelu nousevat havaitsemastani ristiriidasta aikalaiskäsiteiden vaatimusten ja käytännön työn välillä. Tarkoitukseni on tutkielman avulla tarkastella, onko tällainen ristiriita todella olemassa. Jos ristiriitaa löytyy, on sen tiedostaminen alku niin yksittäisen työntekijän kuin koko yhteisönkin ammatillisten toimintatapojen kehittämiseksi ja reflektiiviselle itsearviointille (Karvinen-Niinikoski 2005, 82).

Käytäntötutkimuksen avulla on mahdollista reflektoida vallalla olevia tieteellisiä käsitteitä ja teorioita, ja tarkastella olemassa olevia käytäntöjä yhdistämällä eri intressiryhmillä olevaa tietoa (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 11-12). Käytäntötutkimus hakee uudenlaista tietämisen tapaa, jossa käytännön kokemuksen kautta saavutettu tieto saadaan dialogiseen keskusteluun akateemisen tiedon kanssa (Saurama &

Julkunen 2009, 302). Jos tieto on tutkijoiden, käytännön toimijoiden ja asiakkaiden yhdessä keräämää ja analysoimaa, saavutetaan käytäntötutkimukselle asetettu keskeinen tavoite, eri toimijoiden yhteinen tiedonmuodostus (Kääriäinen 2012, 90).

Suurin osa vauvasensitiivisestä tutkimuksesta ja teoriasta on tuotettu muualla kuin lastensuojelun peruspalveluissa. Käytän siksi yksityisten, vauvasensitiivisten yksiköiden tekemää tutkimusta osana teoreettista viitekehystä, jota vasten peilaan lastensuojelun avopalveluissa olemassa olevia käytäntöjä (ks. Saurama & Julkunen 2009, 309). Järjestöjen tuottama tieto toimii yhtenä intressiryhmänä, eli he ovat asiantuntijoita, joiden ajatuksia pyrin keskusteluttamaan sekä tulosten että sosiaalitieteellisen tutkimuksen aikalaiskäsitteiden ja teorian kanssa. Muita tutkielmani intressiryhmiä ovat lastensuojelun työntekijät, esimiehet ja yhteistyötahot. Kyse on jaetusta, eri asiantuntijatahoja osallistavasta tiedontuotannosta, ja heidän ymmärtämisestä kanssatutkijoiksi (Saurama & Julkunen 2009, 305; Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 12). Pyrin tutkimuksessani eri intressiryhmillä olevan tiedon dialogin ja pohdinnan kautta kehittämään uutta, vauvasensitiivisempää työtettä lastensuojelun avopalveluihin.

Sosiaalityön käytäntötutkimuksella sitoudutaan tuomaan esiin marginaaliin joutuneiden, heikosti itseään puolustamaan pystyvien ryhmien ääntä, tietoa ja kokemuksia (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005,12). Asiakkaiden omien näkökulmien korostaminen on käytäntötutkimukselle keskeistä, heidät käsitetään muiden tiedontuottajien ohella kanssatutkijoiksi (Shaw & Lunt 2012; Saurama & Julkunen 2009, 305). En voi käyttää lastensuojelun vauva-asiakkaita kanssatutkijoina. Mutta haluan nostaa heikosti itseään puolustamaan pystyvät vauvat lastensuojelun työntekijöiden tietoisuuteen ja lisätä sitä kautta vauvojen omaa osallisuutta, toimijuutta ja työntekijöiden vauvasensitiivisyyttä.

Käytäntötutkimukselle on ominaista myös se, että toimijoihin sitoutuneena oleva tieto koskettaa heitä henkilökohtaisesti. Tämä voidaan käsittää paitsi asiakasosallisuuden korostamisena, mutta myös työntekijöiden tekemän sosiaalityön näkyväksi tekemisenä. Aulikki Kananoja on kiteyttänyt vuonna 1984 sosiaalityön tiedonmuodostusta näin: *”On herännyt kysymys, voisiko tietoa syntyä myös siten, että sosiaalityöntekijä omassa työssään tekee systemaattisia havaintoja, kokoaa ne, antaa tälle tiedolle merkityksiä ja oman työnsä avulla testaa, ovatko nämä merkitykset uskottavia.”* Tämä edelleen kiin-

nostava pragmatistinen ajatus korostaa luovan ja tietoisien toiminnan merkitystä sosiaalityön käytännön työssä. (Saurama & Julkunen 2009, 302-305.)

Kananojan ajatus korostaa työntekijöiden omien havaintojen ja itsereflektion merkitystä. Käytäntötutkimuksella pyritäänkin usein selvittämään ihmisten toiminnan ja käsitysten taustalla olevia tekijöitä, jotka saattavat tiedostamatta ohjata toimintaa (Kääriäinen 2012, 91). Näin ollen käytäntötutkimus sopii mielestäni erittäin hyvin tutkimaan olemassa olevia työkäytäntöjä ja työntekijöiden ajatuksia, oletuksia, luuloja ja havaintoja vauvoista lastensuojelun asiakkaina.

3.2 Eettiset kysymykset

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (Tenk) korostaa eettisissä periaatteissaan kolmea osaluuetta: tutkittavien itsemääräämisoikeutta, yksityisyyden ja tietosuojan huomioimista sekä vahingoittamisen välttämistä. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa vapaaehtoista tutkimukseen osallistumista, tutkittavien tulee saada itse päättää osallistuvatko he tutkimukseen vai eivät. Toisaalta tutkimukset, joissa ei tallenneta yksilöityjä tunnistetietoja, kuten nimiä, henkilötunnuksia tai osoitteita, voidaan toteuttaa ilman huoltajien tai työntekijöiden erillistä suostumusta. Tämän tutkimuksen toteuttamiseen ei tarvittu vauvojen huoltajien tai työntekijöiden antamaa tutkimuslupaa, koska toimintayksikön johtaja arvioi, että tutkimus tuottaa instituutiolle hyödyllistä tietoa ja se voidaan toteuttaa osana toimintayksikön normaalia toimintaa. (Tenk 2009.)

Tutkittavan kunnan toimielimestä saatu tutkimuslupa antoi luvan tehdä tutkimuksen sovitussa toimipisteessä. Lupa ei kuitenkaan tarkoita sitä, että koko tutkittavan työpisteen henkilökunnan olisi osallistuttava tutkimukseen. Käytäntötutkijana en voinut vaikuttaa siihen, painostettiin henkilöuntaa osallistumaan tutkimukseen (Rauhala & Virokannas 2011, 240), mutta kerroin tutkimuksesta ennakkoon ja annoin omalta osaltani tutkitaville luvan olla osallistumatta aineistonkeruutapana käytettyihin ryhmäkeskusteluihin. Ryhmäkeskustelut toteutettiin osana työyhteisön tiimirakenteita, ja 9 sosiaalityöntekijää ja 7 sosiaaliohjaajaa osallistui niihin. En voi tietää, osallistuivatko he tutkimukseen vapaaehtoisesti vai siksi, että keskustelut käytiin tiimiaikana ja johtava sosiaalityöntekijä oli läsnä kummassakin keskustelussa. Joku saattoi myös osallistua tutkimukseen auttaakseen tuttua kollegaa (Rauhala & Virokannas 2011, 240). Osa työntekijöistä oli hil-

jaa koko keskustelutilaisuuden ajan, ja jätti vastaamatta kysymyksiin. Syynä saattoi olla tilanteen ahdistavuus tai vastentahtoinen osallistuminen (Rauhala & Virokannas 2011, 240-241) tai se, ettei työntekijällä ollut mielestään aiheesta mitään sanottavaa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan yksi tärkeä periaate on vahingon-
teon välttäminen (Tenk 2009). Vaikka tarkastelen työntekijöiden arvioita omasta työs-
tään, tarkoitukseni ei ole kyseenalaistaa yksittäisten työntekijöiden työtapoja. Tiedostan,
että loukatuksi voi tulla tunnistamisen kautta. Minun tulee siis varmistaa, ettei tutkimuk-
sestani voida tunnistaa siihen osallistuneita yksittäisiä työntekijöitä. Vahingon-
teon vält-
täminen on siten syy poistaa aineistosta kaikki työntekijöiden nimet. Puhun tuloksissani
ja lainauksissani lastensuojelun työntekijöistä, ilman tarkempia sukupuolitietoja tai am-
mattinimikkeitä, vaikka he osallistuivat tutkimukseen ammatillisen roolinsa edustajina.
(Tenk 2009.) En aio kuitenkaan salata sitä, missä kunnassa tutkimukseni tehtiin, koska
suuren kunnan valitseminen suojaa parhaiten tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden
anonymiteettiä (Kääriäinen 2003, 36-37).

Vahingon-
teon välttämistä voidaan pohtia myös tutkimusaiheen sensitiivisyyden näkö-
kulmasta. Sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen tutkiminen saattaa olla tutkittavista
epämiellyttävää, jos he joutuvat arvioimaan omaa osaamistaan ja nykyisten toiminta-
tapojen mahdollisia puutteita tai ongelmia (Rauhala & Virokannas 2011, 244). Koska
käytäntötutkimus on sidonnainen tiettyyn työyhteisöön (Kääriäinen 2012, 101), yksit-
täinen työntekijä tai koko työyhteisö voi pelätä leimautumista jonkun negatiivisen piir-
teen mukaan. Lastensuojelun työntekijät ovat kuitenkin tottuneet jatkuvasti arvioimaan
ja kehittämään omia työtapojaan, joten heitä ei voida pitää erityisen haavoittuvana ryh-
mänä (Rauhala & Virokannas 2011, 244). Oman työn kriittinen reflektointi on tänä päi-
vänä olennainen osa sosiaalityön ammattilaisen toimintaa (Saurama & Julkunen 2009,
303; Kääriäinen 2012, 104).

Tutkimuksesta on oltava jotakin hyötyä kaikille osapuolille, eli tutkittaville työntekijöil-
le, tutkitulle instituutiolle, tutkijalle, yliopistolle ja yhteiskunnalle (Tenk 2009; Rauhala
& Virokannas 2011, 238). Työntekijöiden tutkimuksesta saama hyöty liittyy käytäntö-
tutkimuksen ideaan; käytäntötutkimuksella etsitään keinoja kehittää ja muuttaa sosiaali-
alalla olemassa olevia työkäytäntöjä (Saurama & Julkunen 2009, 294). Uskon, että jo
vauvoihin keskittyvä tutkimus saattaa lisätä tutkitun instituution eli Espoonlahden las-

tensuojelupalveluiden työntekijöiden vauvakeskeisyyttä ja vauvasensitiivisempää työtettä. Ainakin se nostaa hetkeksi vauvat työntekijöiden tietoisuuteen omana erityisenä asiakasryhmänä ja pakottaa työntekijät pohtimaan vauvaperheitä ja heidän verkostoissaan tehtävää yhteistyötä. Heikosti itseään puolustamaan pystyvät vauvat (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005,12) hyötyvät vauvasensitiivisyyden lisääntymisestä. Hyöty kohdistuu kuitenkin uusiin lastensuojelun vauvaperheisiin, koska nyt lastensuojelussa asiakkaana olevat vauvat eivät ole vauvoja enää tutkimuksen jälkeen.

Tutkijana hyödyin tutkimuksesta paitsi opinnäyte-suorituksena, mutta samalla se vastasi myös henkilökohtaiseen mielenkiintoni (Rauhala & Virokannas 2011, 238-246). Olen jo aiemman ammattini ja työkokemukseni kautta perehtynyt vauvaperheisiin ja heidän tukemiseensa, ja vauvojen tarkastelu lastensuojelun näkökulmasta oli oma ajatukseni. Onneksi vauvojen marginaalisuus tiedostettiin muuallakin, ja sain tutustua minua kiinnostavaan aiheeseen käytäntötutkimuksen keinoin. Uskon että sekä aihealueen ennakkotuntemus että lyhyt lastensuojelun työkokemus antoivat minulle varmuutta toimia tutkijan roolissa: Uutena työntekijänä pystyn luontevasti kyseenalaistamaan ja ihmettelemään olemassa olevia työkäytäntöjä (Kääriäinen 2012, 102).

Tutkittu kunta ja yhteiskunta voivat hyötyä tutkimuksesta vain, jos tutkittu tieto leviää (Tenk 2009). Toimitan valmiin työni kaikille siitä kiinnostuneille tahoille, erityisesti tutkimassani kunnassa. Voin myös esitellä tuloksia kunnan toiveiden mukaan. Yksittäinen opinnäyte ei tuota koko yhteiskuntaa hyödyttävää tietoa, mutta kaikki vauvoista tehdyt tutkimukset lisäävät vauvasensitiivisyyttä ja auttavat työntekijöitä tiedostamaan vauvan erityisenä asiakkaana ja yksilönä vanhempiensa rinnalla.

3.3 Tutkimusaineisto ja sen kerääminen

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) toteavat, että jos ”*haluamme tietää mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, on järkevää kysyä asiaa häneltä*” (mt., 72). Koska halusin selvittää työntekijöiden ajatuksia, keräsin osan aineistosta työyhteisössä järjestettyjen ryhmäkeskusteluiden avulla. Ryhmäkeskustelu on haastattelunomainen tiedonkeruumetodi, joka poikkeaa sekä perinteisestä yksilöhaastattelusta että ryhmähaastattelusta. Ryhmähaastattelussa ryhmävetäjä eli moderaattori tekee ikään kuin yksilöhaastatteluja ryhmätilanteessa ja kuulijoita on perinteistä yksilöhaastattelua enem-

män. Näin osallistujat kertovat kokemuksistaan sekä haastattelijalle että toisilleen. (Valtonen 2009, 223-235.) Vaikka ryhmäkeskustelussa on samoja piirteitä, se ei kuitenkaan ole yksilöiden haastattelua ryhmässä, vaan vapaampi keskustelutilaisuus.

Ryhmäkeskustelut sopivat hyvin käytäntötutkimuksen ideaan, koska ne antavat osallistujille mahdollisuuden vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja oman ajattelun peilaamiseen. Ryhmäkeskustelu on tilaisuus, johon kutsutaan ihmisiä keskustelemaan tietystä aiheesta; tässä tutkimuksessa työntekijät kutsuttiin keskustelemaan vauvasta lastensuojelun asiakkaana. Tarkoituksena oli saada osallistujat keskustelemaan keskenään niin, etten itse ryhmänvetäjänä osallistu keskusteluun vaan tarjoilen tutkimuksen kohteena olevia teemoja ryhmän keskusteltavaksi. (Valtonen 2009, 223-227.)

Koska yleisesti ajatellaan, että ryhmänjäsenten samankaltaisuus luo parhaiten intressin keskustella aiheesta toistensa kanssa (Valtonen 2009, 229-230), päätin jakaa muuten liian ison työyhteisön kahtia ammattinimikkeen mukaan. Sopivan luonnollisen ryhmän muodostivat työyhteisön ammatilliset tiimit, jotka kokoontuvat kolmen välein. Oma roolini ryhmänvetäjänä vaihteli suuresti kahdessa fokusryhmäkeskustelussa. Toisessa jouduin aktiivisemmin kyselemään ja houkuttelemaan työntekijöitä puhumaan, toisessa keskustelu kävi itsestään niin vilkkaana, että sain esitettyä vain osan kysymyksistäni. Ryhmäkeskusteluiden ja erityisesti niiden litteroinnin jälkeen totesin kuitenkin, että molemmat ryhmät olivat tuottaneet hyvin aineistoa minua kiinnostavista teemoista, joko spontaanisti tai ohjatusti. Totesin myös, että molemmissa keskusteluissa työntekijät jakoivat ja vertailivat kokemuksiaan, ja pohtivat avoimesti sitä, miten omaa työtapaa voisi kehittää vauvamyönteisempään suuntaan.

Tutkimusaineiston toisen osan ja käytäntötutkimuksellisen dialogin muodostavat vauvaperheiden yhteistyötahojen, neuvolan ja perheneuvolan, haastattelut. Haastattelin henkilökohtaisesti kahta Espoon lastenneuvolan terveydenhoitajaa. Lisäksi sain käyttööni ”Lapsen Oikeus Palveluiden” -hanketta varten kerättyä selvitystietoa neuvolan ja lastensuojelun yhteistyöstä, joka oli kerätty kyselyllä 30:ltä Espoon terveydenhoitajalta. Karitoitin myös yhdeltä perheneuvolan terapeutin vauvaperhetyön psykologilta ajatuksia yhteistyöstä lastensuojelun kanssa. Vauvaperhepsykologin aikapulan takia hänen haastattelunsa toteutettiin sähköisesti niin, että lähetin sähköpostitse strukturoimattoman haastattelurungon työntekijän sähköpostiin. Lähetin haastatteluteemat ennakoon myös

neuvolan terveydenhoitajille, jotta he tiedonantajina voisivat tutustua haastattelun aihepiiriin etukäteen ja keskustella halutessaan aiheesta myös työyhteisössään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Liisa Tiittula, Anna Rastas ja Johanna Ruusuvoori (2009) ovat kuvanneet artikkelissaan virtuaalihaastattelun näkymiä. Heidän mukaansa virtuaalisen haastattelun eduksi voi lukea ajan säästymisen ohella sen, että haastateltava voi itse päättää missä ja milloin hän osallistuu haastatteluun. Sähköinen haastattelu on myös helposti tarkasteltavassa muodossa ja kieli usein harkitumpaa, suorempaa, selvempää ja organisoidumpaa kuin suullisissa haastattelussa. Virtuaalisen haastattelun haaste onkin nimenomaan kielellisessä ilmaisutaidossa. (Mt., 264-271.) Vauvaperhepsykologin vastauksia lukiessani huomasin, että virtuaalinen haastattelu oli hänen kohdallaan erittäin hyvä ratkaisu. Koska hän vastasi nopeasti, ilmaisi itseään selkeästi ja sai itse päättää haastatteluun osallistumisen ajankohdan, säästimme molempien aikaa.

Yhteistoiminnallista tiedonmuodostusta tavoitellakseni esittelin aineistosta tekemiäni tulkintoja työyhteisössä ennen tulosten lopullista kirjoittamista (Kääriäinen 2012, 92). Työntekijöiden työkiireiden takia en halunnut varata heiltä aikaa yhteiselle palaverille, vaan kutsuin heidät keskustelemaan tuloksista päiväkahviaikana. Lähetin tulosten yhteenvedon työntekijöille ennakkoon tutustuttavaksi sähköisen kutsun mukana. Keskustelimme sitten tuloksista ja niistä tekemistäni tulkinnoista pullakahvien merkeissä. Aiheeseen on palattu myöhemminkin, kun on keskusteltu uusista vauva-asiakkaista.

3.4 Aineiston analyysi teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä

Kirjoitin haastatteluiden ja ryhmäkeskusteluiden aineiston puhtaaksi, eli litteroin aineiston. Koska tutkimus ei kohdistunut diskurssianalyttisesti haastateltavien käyttämään kieleen tai puhetapoihin, jätin litteroidessa pois joitakin toistuvia ilmaisuja (semmonen, niinku, silleen), joilla ei ollut aineiston sisällön kannalta merkitystä. Analysoin tekstimuodossa olevaa aineistoa sisällönanalyysin avulla etsien merkityksellisiä ilmaisuja. Käytin sisällönanalyysiä apuna aineiston tiivistämisessä, koska halusin luoda aineiston avulla selkeän ja mielekkään kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104-108.) Tavoittelin työntekijöiden antamia merkityksiä eli kuvauksia vauvasta lastensuojelun asiakkaana, vanhemmista, havainnoinnista ja yhteistyöstä.

Vaikka minulla oli kolmenlaista aineistoa, analysoin ne kaikki samalla tavalla. Lähestyin aineistoa teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä, mutta aloitin analyysin aineistolähtöisesti etsien merkityksellisiä analyysiyksiköitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-110). Tutkimukseni analyysiyksikköinä toimivat kiinnostukseni mukaisesti vauva, vanhemmat, lastensuojelun työntekijä ja yhteistyö. Useamman lukukerran jälkeen aloitin aineiston pelkistämisen alleviivaamalla analyysiyksikköihin liittyviä merkityksellisiä ilmaisuja. Huomasin pian, että ilmaisut olivat karkean pelkistämisen jälkeen ryhmiteltävissä eli jaettavissa ensin alaluokkiin ja siitä yläluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.) Alla olevasta taulukosta (taulukko 2) näkee, kuinka jaoin perheen verkostoa koskevia ilmaisuja pelkistämisen jälkeen alaluokkiin ja yläluokkiin.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
isovanhemmat on tukena	Sukulaiset apuna	Läheisverkosto vauvaperheen voimavarana
sisko auttaa äitiä usein		
kavereillakin on vauvoja	Ystävät tukevat	
käy mielellään kerhoissa		
ystävien kanssa ulkoilu	Vertaistuki	
aina saa vinkkejä some:sta		
lukee tietoa vauvapaistoilta		

Taulukko 2: Esimerkki analyysistä

En kuvaa oheisessa esimerkkitaulukossa kaikkia vauvaperheen verkostoon liittyviä luokkia, mutta otin ne toki mukaan käsitteellistäessäni aineistoa. Useista yläluokista syntyi pääluokka perheen läheis- ja viranomaisverkosto. Tämä pääluokka oli yhdistettävissä ”Vauvan vanhempien arviointi ja tukeminen lastensuojelussa” -teeman alle. Lopulliset teemat jalostuivat siten aineistosta alussa etsimistäni analyysiyksiköistä; vauva, vanhemmat ja yhteistyötahot. Lastensuojelun työntekijän rooli ja ajatukset tulevat ilmi jokaisessa teemassa, koska käytäntötutkimus on tehty heitä kuunnellen.

Teoriaohjaavassa analyysissä aineiston analyysi aloitetaan siis aineistolähtöisesti, mutta aikaisempi tieto ja teoria otetaan myöhemmin mukaan ohjaamaan analyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Teoriaohjaava sisällönanalyysi tukee myös käytäntötutkimuksellista tutkimusotetta. Jokainen käytäntötutkimus luo vuoropuhelua ammattikäytäntöjen ja

tutkimuksen välille, ja vahvistaa siten uudenlaista tutkimus- ja tiedonmuodostuskulttuuria (Kääriäinen 2012, 88; Saurama & Julkunen 2009, 295). Koska en pysty omassa käytöntutkimuksessani luomaan vuoropuhelua työntekijöiden ja vauva-asiakkaiden välille, pidin erittäin tärkeänä keskusteluttaa seuraavassa tulososiossa eri ammattiryhmien näkemyksiä sekä keskenään että verraten jo olemassa olevaan tutkimustietoon.

4 Tulokset

4.1 Vauva-asiakkaana lastensuojelussa

Lastensuojelun työntekijät kuvasivat vauvaa ”VIP-asiakkaana”, joka huomioidaan mahdollisimman pian. Vauvojen priorisointi lähtee sekä kaupungin että toimipisteen omista ohjeista: kun toimipisteeseen saapuu ilmoitus alle 1-vuotiaasta lapsesta, kaikille työntekijöille on selvää, että selvitys on aloitettava pian. Uuden vauva-asiakkaan tilanne pyritään selvittämään alustavasti jo silloin, kun päivystävä sosiaalityöntekijä vastaanottaa vauvaa koskevan lastensuojeluilmoituksen. Jos tilanne ei vaadi äkillisiä toimenpiteitä, asiakas jaetaan viikoittaisessa asiakastiimissä sellaiselle työparille, jolla on aikaa aloittaa selvitys pian, mielellään heti samana päivänä.

Vaikka vauvan priorisointi on kaikille työntekijöille ohjeiden tasolla selvää, joitakin työntekijöitä huolestuttaa silti, toteutuuko tämä aina käytännön työssä. Huoli kertoo osaltaan vauvan herättämistä tunteista, joihin ryhmäkeskusteluissa viitattiin usein. Vauvan asiakkuus herättää lastensuojelun työntekijöissä monia tunteita. Vauva koetaan erityisen avuttomana ja hänestä heräävä huoli on herkästi vanhempia lapsia suurempi. Iso huoli herättää vahvan suojeleuvaiston.

Vauvan hoidon laiminlyömissä ja kaltoinkohtelun näkemisen on todettu olevan työntekijöille kuormittavaa ja raskasta (Henttonen 2009, 45). Näin on myös lastensuojelun avopalveluissa. Vauvan tilanne saattaa järkyttää, suututtaa tai aiheuttaa surua. Tunteista puhumista pidetään ensiarvoisen tärkeänä. Työntekijöiden mukaan työntekijälle heräävistä tunteista saa ja pitää puhua, myös vauvan vanhemmille. Vanhemmalle voi sanoa vaikka; ”*Näen että sinuun sattuu. Tämä on minustakin surullista...*” Tunteiden näyttäminen ja niiden sanoittaminen antaa luvan ja tilaa myös vanhemman tunteille, ja kertoo työntekijän inhimillisyydestä. Romahtaa ei kuitenkaan saa, sillä vaikeatkin tilanteet on

pystyttävä hoitamaan ammatillisesti. Työntekijät korostivatkin työparin ja työnohjauksen merkitystä tunteiden reflektoinnissa.

Lastensuojelun työntekijät kuvasivat kiinnittävänsä vauvassa huomiota samoihin asioihin kuin Tanja Henttosen (2009) pro gradu -tutkielmassa haastatellut ensikodin työntekijätkin. Yleisimmin kaltoinkohtelua havaitaan arkitoiminnoissa, eli vauvojen hoito-, ruokailu- ja nukkumistilanteissa (Henttonen 2009, 45). Lastensuojelun työntekijät kertoivat havainnoivansa ja puhuvansa vanhempien kanssa näistä samoista arjen tilanteista. Vauvan perustarpeiden tyydyttäminen, ruokailu, nukkuminen, hygienia, vaatetus ja niihin mahdollisesti liittyvät ongelmat antavat lastensuojelun työntekijöiden mukaan arvokasta tietoa vauvan tilanteesta.

Vauvojen kohdalla pitäis nimenomaan puhua ravinnosta, unesta, hygieniasta, vaatetuksesta. Et ku sä jankkaat näitä asioita, ni sit alkaa nää muutkin tulla siinä, niinku kylkiäisenä. Sä kuulet siitä ympäristöstä ja siitä miten vanhempi hoitaa vauvaa. Ku nää arjen tilanteet on vauvoille niin tärkeitä, ja niissähän tapahtuu sit ne ylilyönnitkin...
(ls-työntekijä)

Työntekijät keskustelivat paljon myös vauvojen havainnointiin liittyvästä asiantunteuksesta. He pitivät tärkeänä, että työntekijä tuntee vauvojen normaalia kasvua ja kehitystä, jotta hän osaa kiinnittää huomiota siihen, mikä on normaalia ja mikä huolestuttavaa tai poikkeavaa. Pitää tietää, mitä vauva normaalisti syö missäkin iässä, miten hän liikkuu, vierastaako uutta aikuista, millaiseen vuorovaikutukseen hän pystyy ja niin edelleen. Jos osaamista ei ole, arvokasta tietoa saattaa mennä hukkaan. Lastensuojelun työntekijöiden osaamiseen kiinnitettiin huomiota myös yhteistyötahoilla. Sekä terveydenhoitajat että vauvaperhepsykologi suosittelivat lastensuojelun työntekijöille suunnattua koulutusta vauvan ja varhaisen vuorovaikutuksen havainnointiin.

Tietoa hukkuu työntekijöiden mukaan myös silloin, jos sitä ei realistisesti ja asiallisesti kirjata vauvan asiakirjoihin. Vaikka omien havaintojen puheeksi ottaminen on välillä vaikeaa, sen uskotaan kuitenkin helpottavan dokumentointia.

Niin ku ajattelee et vauva ei pysty ite tuomaan mitään esiin, muulla tavalla ku miten se siinä on, miten on puettu ja hoidettu ja miltä vuorovaikutus näyttää. Jos sitä ei kirjoita minnekään, vaikka se olis työntekijällä hyvinkin selkeenä päässä se ajatus, ni sitte kun niitä asiakirjoja kattelee, ni näyttää siltä, et sitä vauvaa ei oo. (ls-työntekijä)

Havainnoista puhuminen onkin yksi keino toimia vauvakeskeisesti. Työntekijät pyrkivät myös asettamaan kysymyksensä vauvalähtöisesti ja pitämään vauvan työskentelyn keskiössä. He pyrkivät näkemään vauvan vanhempiensa takaa ja pitämään katseensa suunnan vauvassa (Hurtig 2003, 80). Työntekijät arvioivat vauva-asiakkaan tilannetta suhteessa vauvan etuun ja pyrkivät toiminaan tämän ”äänettömän osakkaan” äänenä, erityisesti suhteessa häntä hoitaviin vanhempiin.

4.2 Vauvan vanhempien arviointi ja tukeminen lastensuojelussa

Lastensuojelun työntekijä arvioi vanhemmuutta vauvan näkökulmasta. Vauva-asiakkaan vanhempien vanhemmuutta arvioidaan tarkemmin kuin isompien lasten kohdalla. Työntekijät arvioivat, ovatko vanhemmat kasvaneet vanhemmuuteen, millaisia vanhemmuuden edellytyksiä heillä on, mihin he tarvitsevat tukea, ja miten vauvan ja vanhemman välinen vuorovaikutus toimii. Vaikka vanhemmuudesta kysellään ja keskustellaan suoraan vanhempien kanssa, keskustelua herätellään mielellään myös vauvan kautta.

Vauvahan on ihan hirveen hyvä väline siihen vuorovaikutukseen. Et huomaisitko mitä se teki ja sä teit noin, huomaisitko. Et nyt se meni vähän hassusti, huomaisitko itse. Et se on hirveen hyvä keino päästä vuorovaikutukseen sen vanhemman kanssa ja ehkä samalla vähän opastamaan ja neuvomaan. Et nyt musta tuntuu et vauva ajattelee näin, tuntuuko sustakin... Et esittää niinku kysymysten kautta niitä omia havaintoja. (Is-työntekijä)

Vuorovaikutusta havainnoidaan, koska lastensuojelua kiinnostaa vanhemman tunneside vauvaan. Vanhemman ja vauvan vuorovaikutusta havainnoimalla halutaan nähdä, onko vanhempi kiintynyt vauvaan, ovatko tunteet mukana vai hoitaako vanhempi vauvaa mekaanisesti. Työntekijöiden mukaan vanhemman tunteet tulevat näkyviin hänen tavastaan hoitaa vauvaa ja vastata tämän viesteihin. Heitä kiinnostaa, miten vanhempi suhtautuu vauvaan, miten hän puhuu vauvasta, miten hän katsoo vauvaa, miten hän koskee vauvaan ja miten hän reagoi vauvan viesteihin. Pelkistäen voisi sanoa, että työntekijät arvioivat vanhempien kykyä kannatella vauvaansa. Mirjam Kalland (2004) puhuu kannattelusta käyttäen Donald Woods Winnicotin vuonna 1971 lanseeraamaa käsitettä lapsen fyysinen ja psyykinen kannattelu. Tällä tarkoitetaan Kallandin mukaan sekä vanhemman kykyä pitää vauva tarpeineen ja tunteineen omassa mielessään että vanhemman fyysisiä taitoja koskettaa ja rauhoittaa vauva omassa sylissään. (Mt., 122.)

Vanhempien toivotaan myös muuttavan omia elintapojaan vauvan hyväksi (Kalland 2004, 123). Vanhempien elintavat ja oma jaksaminen kertovat lastensuojelun työntekijöiden mukaan heidän voimavaroistaan hoitaa vauvaa. Siksi työntekijöitä kiinnostaa, miten vanhempi huolehtii kodista, itsestään ja parisuhteestaan. Kodin siisteys, vanhemman hyvinvointi, hyvä taloudellinen tilanne sekä riittävä lepo, ravitsemus ja ulkoilu kertovat vanhemman voimavaroista huolehtia vauvan ohella myös itsestään. Vanhemman voimavaroja vähentäviä tekijöitä ovat työntekijöiden mukaan erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat, parisuhdeongelmat, perheväkivalta, yksinäisyys, työttömyys ja huono taloudellinen tilanne.

Vanhemman ja vauvan lähiverkosto käsitetään lastensuojelussa voimavarana tai riskinä. Verkosto on vauvaperheelle voimavara silloin, kun perheellä on paljon läheis- ja viranomaisverkostoa apunaan ja vanhempi on itse aktiivinen hakeutumaan muiden vauvaperheiden pariin. Tukea saadaan muun muassa suvulta, ystäviltä, sosiaalisesta mediasta, vauvavalstoilta ja perhekerhoista. Verkosto voi olla vauvaperheelle riski, jos läheis- ja viranomaisverkosto on niukka tai ongelmainen, se tarjoaa vääränlaista tukea tai vanhempi haluaa eristäytyä kotiinsa vauvan kanssa. Vauvaperheen verkoston kartoittaminen koetaan tärkeäksi vanhempien voimavarojen ja heidän saamansa tuen takia, mutta myös siksi, että vauvaa saattaa hoitaa myös joku muu kuin hänen vanhempansa. Näin saattaa olla usein esimerkiksi eri kulttuuritaustan omaavissa perheissä. Verkostoa kartoitetaan lastensuojelussa muun muassa verkostokartan ja sukupuun avulla.

Vaikka vanhemmuuden arviointi kuuluu lastensuojelutarpeen selvitykseen, työntekijät eivät halua korostaa arviointia ja suoriutumista vanhemmuuden velvoitteista. Vanhemmille halutaan välittää ajatusta siitä, että vauva on aina mahdollisuus ja hänestä on vanhemmilleen myös iloa. Vanhemmille halutaan antaa arvioinnin ohella aina myös apua, ohjeita ja neuvoja, jotta he selviäisivät paremmin vauvansa kanssa ja heidän ymmärryksensä perheen tilanteesta muuttuisi. Työntekijät haluavat antaa vanhemmille toivoa, positiivista palautetta ja kehuja. Erityisen tärkeänä pidetään puhetta ”riittävän hyvästä vanhemmuudesta.”

Se positiivinen palaute, et sä olet riittävä vanhempi, kun teet nämä asiat. Et ei se oo iso pallo, mikä sulle on annettu vaan et vauvalle riittää ihan oikeesti nää... (1s-työntekijä)

Et se ei aina olis semmonen vastakkainasettelu-tilanne. Eihän me aina siihen pystytä, mut jos miettii näitä vauvaperheitä, joilla on ensimmäinen lapsi siinä, ni kyllä ne on aika raakileita vanhempina eikä ne hyödy siitä, et me viranomaisina vahvistetaan sitä niiden huonoa itsetuntoa. (Is-työntekijä)

Vauvan käsittäminen asiakkaana ja työn keskiössä on ainakin ajatusten tasolla lastensuojelun työntekijöille selvää. Vaikka käytännön työssä voitaisiin joskus toimia paremmin, vauvaa halutaan aidosti auttaa nopeasti ja tehokkaasti. Vauvan auttaminen suoraan on kuitenkin erittäin vaikeaa. Johanna Hurtigin (2003) väitöskirjassaan esittelemä ”tihkuvan auttamisen malli” oikeuttaa mielestäni itsensä vauva-asiakkaiden kohdalla. Malli perustuu ajatukseen siitä, että lapsen ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä vanhempiin ja perheeseen. Vanhempia auttamalla lapsikin hyötyy. Hurtigin mukaan varsinkin pieniä lapsia autetaan lastensuojelussa vanhempien kautta. Työskentely on usein työntekijöiden ja vanhempien välistä kontaktia, luottamuksen luomista ja aikuisten välisiä keskusteluita. (Mt., 37-40.) Oman lisänsä aikuisten välisiin keskusteluihin tuovat vauvaperheiden ympärillä toimivat muut auttajatahot, joita tarkastelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

4.3 Vauvaperheiden parissa tehtävä viranomaisyhteistyö

Laki velvoittaa lastensuojeluviranomaisia tukemaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään yhdessä muiden perheiden kanssa toimivien viranomaisten kanssa ja tarjoamaan perheille tarpeelliseksi katsottua apua (Lastensuojelulaki 417/2007 § 2). Lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin, eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin (Lastensuojelulaki 417/2007 § 27). Yhteistyön helpottamiseksi on kaikkien yksinkertaisinta, jos lastensuojelu pyytää vanhemmilta luvan tehdä yhteistyötä vauvan tilanteen selvittämiseksi (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 § 16), mutta yhteistyö on mahdollista muutenkin, jos sen voidaan katsoa olevan vauvan edun mukaista. Vauva on jatkuvassa hoidon ja huollon tarpeessa terveytensä, kehityksensä ja turvallisuutensa takia, eikä hoidon tai huollon tarvetta voida useinkaan selvittää tai toteuttaa ilman neuvolan konsultaatiota (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2007 § 17). Yhteistyö voidaan toteuttaa puhelimitse konsultoiden tai järjestämällä neuvotteluita, joihin osallistuvat lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä lapsen huolenpidon järjestämiseksi välttämättömiksi katsotut viranomais- ja yhteistyötahot (Lastensuojelulaki 417/2007 § 31).

Vaikka neuvola on vauvaperheille tärkein luonnollinen viranomaisverkosto, lastensuojelun ja neuvolan yhteistyö on todella kirjavaa. Neuvolan terveydenhoitajat kuvaavat yhteistyön olevan onnistunutta silloin, kun sitä edes jollain tasolla on. Yksittäisen asiakasperheen kohdalla yhteistyö neuvolan ja lastensuojelun välillä on parhaimmillaan työpariutta, molemmin puolista konsultointia ja asiantuntemuksen jakamista perheen hyväksi. Toimiva yhteistyö antaa asiakkaille luvan puhua vapaammin kaikilla viranomais-tahoilla ja salailu vähenee, kun yhteistyökumppanit toimivat samalla tavoitteella ja puhuvat samalla äänellä. Lastensuojelun päivystyspuhelin koetaan myös neuvoloissa erittäin hyvänä.

Epäonnistuneessa yhteistyössä yhteistyötä ei neuvolan näkökulmasta ole lainkaan. Neuvola ei kutsuta alkutapaamisiin, vaikka he olisivat ilmoittajataho, eikä heiltä kysytä lapsen tai perheen tilanteesta, jos ilmoituksen on tehnyt joku muu. Terveydenhoitajien mukaan yhteistyössä on isoja aluekohtaisia eroja ja Espoonlahden alueen yhteistyötä pidetään Espoon parhaana. Kaikilla alueilla on kuitenkin kokemuksia toimimattomasta yhteistyöstä.

Ku aiemmin tästä keskusteltiin, ni työkaverit sano että ”missä yhteistyössä.” Se oli niinku yleisin kommentti. (terveydenhoitaja, eri alue)

Mun mielestä se yhteistyö on niin kirjavaa ja vaihtelevaa, et se on jotenkin sääli. Tiedän että on sellanen ohjeistus, että jos neuvolasta tehdään lastensuojeluilmoitus, ni neuvola pitäis kutsua aina alkutapaamiseen. Ja siitä yhteistyön pitäis käynnistyä. Mut jotenkin täällä neuvolassa on sellanen tunne, mitä oon kollegoilta kuullu, et se on ehkä sosiaalityöntekijästä riippuvaa, miten se yhteistyö käynnistyy ja toteutuu. (terveydenhoitaja, sama alue)

Myös lastensuojelun työntekijät toivovat parempaa ja automaattisempaa yhteistyötä neuvolan kanssa. Kun neuvolan terveydenhoitajat arvioivat yhteistyön laadun johtuvan lastensuojelun sosiaalityöntekijästä, lastensuojelussa arvioidaan yhteistyön tarvetta vauvan ja perheen tilanteesta käsin. Lastensuojelun työntekijöiden mielestä neuvolaan ei oteta automaattisesti yhteyttä edes vauvojen kohdalla, vaan tilanne arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Yhteinen alkutapaaminen on toki ohjeistettu toteutettavaksi niin, että ilmoittajataho kutsutaan paikalle. Työntekijät kuitenkin tiedostavat, ettei näin aina tehdä.

Lastensuojelun työntekijät kertovat luottavansa neuvolan ammattitaitoon havainnoida vauvaa ja hänen vanhempiaan. He turvaavat mielellään omissa havainnoissaan neuvolan terveydenhoitajan havaintoihin, koska vauvaa ei yleensä tavata lastensuojelussa yhtä usein kuin neuvolassa. Erityiset nuoret, lapsettomat työntekijät, heräsivät käytäntötutkimukseen liittyvien keskusteluiden myötä pohtimaan mahdollisuutta nojata vauvan havainnoinnissa entistä enemmän neuvolan terveydenhoitajaan. Myös terveydenhoitajat korostavat omaa vauva-osaamistaan ja haluavat tarjota sen lastensuojelun työntekijöiden käyttöön.

Terveydenhoitajat uskovat, että he voisivat toimia sekä vauvaperheen että lastensuojelun työntekijän tukena. Perheelle annettava tuki ja ohjeet menevät kuitenkin hukkaan, jos neuvolassa ei tiedetä lastensuojelun asiakkuudesta tai sen syistä. Tieto asiakkuudesta auttaa terveydenhoitajaa kuulemaan, tukemaan ja arvioimaan perhettä oikein. Jos perheen tilanne on tiedossa, neuvolan on mahdollista auttaa paremmin vanhemmuuden ongelmissa, arjen hallinnassa ja vauvaan liittyvissä pulmissa. Avoin ja luottamuksellinen suhde on mahdollista saavuttaa neuvolassakin avoimuuden kautta, ja terveydenhoitajat kokevat olevansa aidosti tukena lastensuojelun kanssa yhteisille asiakasperheille ainostaan silloin, jos heillä on tieto asiakkuudesta ja perheen tuentarpeista.

Terveydenhoitajat toivovat parempaa yhteistyötä lastensuojelun kanssa myös siksi, että he voisivat toimia tukena lastensuojelutyölle. Terveydenhoitajilla on vauvojen kasvun ja kehityksen asiantuntemus ja he osaavat arvioida varhaista vuorovaikutusta. Terveydenhoitajat tarjoavat asiantuntemuksen ohella apuaan myös kotikäynneille ja vauvaperheen verkostoihin. Neuvolat voivat toimia lastensuojelun apuna myös eräänlaisena avohuollon tukitoimena. Perhettä voidaan tavata tavallista useammin, jos heistä on lastensuojelullista huolta ja neuvola voi osaltaan arvioida mahdollista hoidon laiminlyöntiä tai väkivallan merkkejä. Terveydenhoitajat korostavat, etteivät he aina tiedä perheen ongelmista, eivätkä he siksi ilman lastensuojelun yhteydenottoa osaa arvioida vauvan tilannetta näistä näkökulmista. Koska Espoon neuvolat ja lastensuojelu käyttävät eri asiakastietojärjestelmiä, lastensuojelu ei voi myöskään saada käyttöönsä neuvolakäynneillä tehtyjä arviointeja ja havaintoja, jos he eivät niitä pyydä.

Neuvoloilla on siis huoli vähäisestä yhteistyöstä, ja siitä, ettei lastensuojelu konsultoi neuvolaa yhteisten asiakkaiden tilanteista. Lastensuojelun työntekijöiden ryhmäkeskus-

teluissa taas nousi esiin huoli siitä, että neuvolat tekevät hyvin vähän lastensuojeluilmoituksia. Lastensuojelun työntekijät toivovat myös voivansa luottaa neuvolan työntekijöiden tarjoamaan asiantuntemukseen. Vaikka neuvolassa ei olisi tietoa siitä, onko lapsella jo lastensuojelun asiakkuus, ja perheestä herää huolta, lastensuojelusta toivotaan, että lastensuojeluilmoitus tehtäisiin matalalla kynnyksellä. Vanhankaan asiakkaan uusi ilmoitus ei haittaa, vaan se kertoo mahdollisesta uudesta huolesta tai huolen jatkumisesta. Neuvolan terveydenhoitajat puolestaan uskovat, että neuvolasta tulee nykyään aiempaa enemmän lastensuojeluilmoituksia, nyt kun pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi on mahdollista tehdä yhdessä vanhemman kanssa. Terveydenhoitajat ovat myös saaneet ”Lapset Puheeksi” -koulutusta, jonka koetaan osaltaan helpottaneen työntekijöitä huolestuttavien asioiden puheeksi ottamista vanhempien kanssa.

Espoossa on mahdollista saada vauvaperheille tukea myös perheneuvolan vauvaperhepsykologeilta. Vauvaperhepsykologit tekevät tiivistä yhteistyötä pääasiassa neuvolan ja lapsiperheiden perhetyön kanssa, mutta 13 %:lla asiakkaista on olemassa tai käynnistään myös yhteistyö lastensuojeluun. Vauvaperhepsykologit ovat usein itse hankkimassa lastensuojelua mukaan vauvaperheen verkostoon, erityisesti silloin, jos he haluavat perheelle jonkin tiiviimmän tukimuodon. Lastensuojelun ja neuvolan on myös mahdollista konsultoida vauvaperhepsykologeja, jos heillä herää huoli vauvan äidin voinnista tai varhaisesta vuorovaikutuksesta.

Vauva-vaiheessa tuen tarpeet voivat liittyä äidin ja isän erilaisiin tunteisiin vauvan äärellä, konkreettisen hoivan tukemiseen (etsitään rauhoittamiskeinoja, vauvan aktivoimista kontaktiin jne) tai vanhempien yhteistyöhön. Käynneillä voidaan rakentaa siltaa äidin omien lapsuuden kokemusten ja hänen tämän hetken tunteiden välillä sekä lisätä ymmärrystä juuri hänen lapsensa tarpeista ja viesteistä. (vauvaperhepsykologi)

Kaikki tutkimukseen osallistuvat tahot olivat sitä mieltä, ”että vauvojen ja vauvaperheiden kanssa tarvitaan erityisosaamista ja paneutumista. Ja semmosta aika isoakin verkostoa, että saadaan asiat järjestymään.” Viranomaisten välinen yhteistyö on olennainen osa lastensuojelutyötä ja sen toimivuus on tutkitustikin tärkeää (Hurtig 2003, 82). Monet tiedontuottajat pohtivat spontaanisti sitä, miten eri tahojen yhteistyötä voitaisiin kehittää. Sekä neuvoloiden terveydenhoitajat että lastensuojelun työntekijät peräänkulluttavat ennen kaikkea selkeämpiä kuntatasoisia yhteistyöohjeita. Myös yhteisten tapoamisten ja koulutusten lisäämistä toivotaan sekä kunta- että aluetasolla.

Neuvoloissa kaivataan myös tietoa lastensuojelun toimintatavoista, odotuksista ja ohjeista. Nyt monen eri tahon toimimaton yhteistyö heijastuu erityisesti asiakkaisiin ja hidastuttaa heidän asioidensa hoitamista. Yhtenä esimerkkinä terveydenhoitajat mainitsivat ennakkolliset lastensuojeluilmoitukset, joiden organisointitavoissa on Suomessa isoja kuntakohtaisia eroja (Hurtig 2003, 18). Ennakolliset lastensuojeluilmoitukset tehdään Espoossa sosiaali- ja kriisipäivystykseen, silloin kun epäillään, että syntävä lapsi tarvitsee lastensuojelun tukitoimia heti syntymänsä jälkeen. Espoossa äidin asuinalueen aikuissosiaalityöntekijä toimii vastuusosiaalityöntekijänä ennen lapsen syntymää.

En oo itse koskaan tehny ennakkollista ilmoitusta. On ollu sellasia asiakkaita mistä vois, mut ei kaikista asiakkaista tiedä onko siinä jo lastensuojelua... tai jos joku on jo tehny ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen, ni en oo tehny uutta. Toisaalta aattelee et olis hyvä et mahdollisimman moni tekee ilmoituksen, mut sit taas jotkut sanoo et jos joku on tehny jo ennakkollisen, ni se yks riittää. Ni sit se jää". (terveydenhoitaja, eri alue)

Mun mielestä yks ongelmakohta on se, kun on tehty ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, ni raskausaikana on eri sosiaalityöntekijä. Kun vauva syntyy, aloittaa lastensuojelun työntekijä, ni sitä kohtaa pitäis ehdottomasti hioa... Et hyvissä ajoin tiedettäis kuka on se tuleva lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja ne yhteistyökuviot siinä, et miten toimitaan kun vauva syntyy. Et olis se tieto sekä lastensuojelussa että neuvolassa. Että tekin tiedätte kuka on lapsen terveydenhoitaja. (terveydenhoitaja, sama alue)

Lapselle on mahdotonta aloittaa välittömiä, tehokkaita tukitoimia heti syntymän jälkeen, jos kaikki vauvaa ja perhettä synnytyksen jälkeen kohtaavat tahot eivät tee yhteistyötä. Pahimmillaan perhe saa hyvin erilaisia ohjeita aikuissosiaalityöstä, lastensuojelusta ja neuvolasta, eikä kukaan viranomaisista tiedä perheen todellista tilannetta. Espoossa tehtäviin ennakkollisiin lastensuojeluilmoituksiin liittyvä käytäntötutkimus on tekeillä samaan aikaan oman tutkimukseni kanssa (Saarinen 2014).

5 Pohdinta

Vauvan asiakkuus on erilaista kuin toisten, niin isompien lasten kuin aikuistenkin. Vauva on äänetön osallinen, toimija, jonka asioista keskustellaan aina muiden kuin hänen itsensä toimesta. Vauva ei myöskään ohjaudu lastensuojeluun omien ongelmiensa takia, vaan vauvasta heräävä huoli johtuu aina aikuisen ongelmasta. Siksi vauvan auttaminen

vanhempien kautta on perusteltua, koska muuten ei puututa niihin olosuhteisiin, joiden takia vauva ylipäänsä on lastensuojelun asiakas.

Vanhemman auttaminen on myös helpompaa kuin vauvan. Aikuisten on halutessaan helppo keskustella keskenään, jakaa kokemuksiaan ja havaintojaan. Vauvan havaitseminen vanhemman takaa on vaikeampaa, mutta lastensuojelun työntekijät osaavat sen tehdä. Ainakin ajatusten ja keskustelun tasolla vauva on läsnä omassa asiakkuudessaan, häntä pidetään työskentelyn keskiössä ja hänen etunsa asetetaan etusijalle. Työntekijät eivät koe ristiriitaa aikalaisvaatimusten ja työn käytäntöjen välillä. Vaikka vauva on äänetön, hänet kuullaan, huomataan ja huomioidaan. Työskentely on vauvakeskeistä. Lastensuojelun työntekijät kiinnittävät huomiota vauvan hyvinvointiin, olemukseen, eleisiin ja toimintaan, ja erityisesti siihen, miten vauva ja vanhempi toimivat yhdessä arjen tilanteissa. Näin ollen tämän käytäntötutkimuksen voi sanoa lisänneen tietoa siitä, mihin työntekijät kiinnittävät huomiota vauva-asiakkaassaan.

Vauvan havainnointi on subjektiivista, jokainen tarkastelee vauvaa ja hänen hoitajaansa omista lähtökohdistaan käsin. Jos työntekijä ei tunne vauvan normaalia kasvua ja kehitystä, on erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta huomata sitä, mikä on epänormaalia tai huolestuttavaa. Käytäntötutkimuksen perusteella voi sanoa, että lastensuojelu tekee vaihtelevasti yhteistyötä neuvolan kanssa ja turvaa vaihtelevasti heidän asiantuntemukseensa. On huolestuttavaa, ettei neuvolan asiantuntemukseen turvauduta enempää, koska neuvolalla oleva tieto ei tule lastensuojelun käyttöön, jos sitä ei sieltä pyytämällä pyydä. Toisaalta vähäinen yhteistyö voi kertoa myös siitä, että työntekijät luottavat omaan asiantuntemukseensa, eivätkä aina kaipaa muiden tahojen vauva-asiantuntemusta oman työnsä tueksi. Vauvan lastensuojeluasiakkuuden syy voi myös olla niin spesifi, ettei neuvolalla ajatella olevan siihen mitään lisäarvoa.

Tutkimukseni esiin nostama havainto, ettei sosiaalityössä kuulla peruspalveluiden toivetta yhteistyön lisäämiselle, vaikka eri sektoreiden yhteistyön lisääminen on osa Espoon strategiaa, on merkittävä. Peruspalvelut, jollainen neuvolakin on, ovat asiakastyön rajapinnassa. Lastensuojelu tarvitsee lastenneuvoloilla olevaa tietoa ja asiantuntemusta. Lastensuojelulla on sekä lupa että velvollisuus hankkia tietoa kaikilta asiakasperheiden yhteistyötahoilta ja käyttää tätä tietoa asiakkaan hyväksi. Erityisen tärkeää yhteistyön tulisi olla vauvojen kohdalla, koska pelkkä vanhempien kuuleminen voi antaa perheen

tilanteesta kovin yksipuolisen kuvan. Kuva monipuolistuu huomattavasti, jos lastensuojelun työntekijän havainnointitietoon yhdistetään sekä vanhempien omat arviot että neuvolan asiantuntemus. Jos näidenkään tahojen asiantuntemus ei riitä, aina on mahdollista turvautua johonkin erityispalveluun, kuten perheneuvolan vauvaperhepsykologiin, ensikotien osaamiseen tai vaikka vanhemman päihde- ja mielenterveyspalveluihin.

Toinen käytäntötutkimuksen keskeinen tulos on se, että kaikki työntekijät toivovat aina aktiivisuutta joltakin toiselta taholta. Neuvoloilla on huoli vähäisestä yhteistyöstä, ja siitä, ettei lastensuojelu konsultoi neuvolaa yhteisten asiakkaiden tilanteista. Lastensuojelun työntekijöillä on huoli siitä, että neuvolat tekevät hyvin vähän lastensuojeluilmoituksia, vaikka tapaavat perheitä hyvin paljon. Toisten syyttelyn ja aktiivisuuden vaatimusten sijaan olisi hedelmällisempää pohtia sitä, miten voisi itse työntekijänä edistää yhteistyön sujumista. Selkein ohje peruspalveluille, sekä lain että kunnan taholta on se, että lastensuojeluun on ilmoitettava aina, kun lapsiperhe herättää huolta, johon ei voida peruspalveluiden keinoin vastata. Nykyinen ennalta ehkäisevä työote ja varhainen puuttuminen edellyttävät, että huoleen koetetaan puuttua ensin peruspalveluissa. Jos kuitenkin huomataan, ettei siellä annettu tuki ole riittävää, tai sitä ei tilanteen vakavuuden takia kannata kokeilla, on lastensuojeluilmoitus tehtävä viipymättä.

Lastensuojelun työntekijät voivat myös edistää omalta osaltaan yhteistyön sujuvuutta. Mielestäni olennaista on ymmärtää se, että lastensuojelu tarvitsee kaiken mahdollisen lisätiedon, mitä vauvan voinnista on tarjolla. Jos lastensuojelun työntekijä ei tarvitse neuvolan asiantuntemusta omaa asiantuntemustaan täydentämään, kannattaa kuitenkin kuulostella, onko neuvolalla vauvan tilanteesta jotain uutta tietoa. Jos lastensuojelu jättää neuvolan tietämättömäksi vauvan lastensuojelutarpeen selvityksestä ja sen jälkeisestä asiakkuudesta, vauvaa ei myöskään tueta parhaalla mahdollisella tavalla. Neuvolasta kun on vauvalle ja vanhemmille aidosti tukea vain silloin, jos he tietävät perheen tilanteen. Neuvolan olisi mahdollista toimia lastensuojelun apuna, eräänlaisena avohuollon tukitoimena, mutta vain silloin, jos heillä on tieto lastensuojelun asiakkuudesta. Neuvolan terveydenhoitaja voisi tavata perhettä tavallista useammin, antaa heille tukea ja ohjausta vanhemmuuden ongelmassa, arjen hallinnassa ja vauvan kehitykseen tai vuorovaikutukseen liittyvissä pulmissa.

Jos pohtii tuloksia koko kunnan tasolla, yhteistyön lisäämisen ohella on toinenkin asia, mihin tulisi kiinnittää huomiota. Neuvoloissa kaivataan tietoa lastensuojelun toimintatavoista, odotuksista ja ohjeista. Neuvolat toimivat yhtenä vauva- ja lapsiperheiden peruspalveluna, ja tekevät tarvittaessa lastensuojeluilmoituksia. Ei ole samantekevää, miten neuvoloiden terveydenhoitajat kertovat vanhemmille lastensuojelusta, lastensuojeluilmoituksesta ja lastensuojelun työtavoista. Lastenneuvoloiden terveydenhoitajat ovat usein vanhempien luottohenkilöitä, joiden puoleen käännytään monissa murheissa. Mitä paremmin peruspalveluissa tunnetaan lastensuojelun toimintaa, sitä paremmin siellä valmistetaan perheitä ottamaan vastaan lastensuojelun tukea. Asiakkuuden alku, lastensuojeluilmoituksen yhteydessä annettu info, on erittäin tärkeä viranomaisten yhteistyön ja perheen pitkäaikaisen tuen kannalta.

Jos saisin vielä mahdollisuuden palata aiheeseen ja haastatella lastenneuvoloiden terveydenhoitajia, kysyisin miten he suhtautuvat vanhempiin, joiden vauva on lastensuojelun asiakkaana. Olisi mielenkiintoista tietää, alentaako lastensuojelun asiakkuus hyvän vanhemmuuden rimaa myös neuvoloissa. Lastensuojelun työntekijät kokivat, että vauvaperheet ovat liian isojen vaatimusten kohteena, eivätkä rajallisilla voimavaroilla varustetut vanhemmat pysty vastaamaan kaikkiin hyvän vanhemmuuden vaatimuksiin. Jos neuvoloissa tiedetään lastensuojelun asiakkuudesta ja vanhempien ongelmista, kohdataanko vanhemmat ymmärtävämmiin, aleneeko vaatimustaso ja miten? Onko riittävän hyvää vanhemmuutta esimerkiksi se, että antaa vauvalle korvikemaitoa ja purkkiruokia, ja laittaa lapsen jo vauvana päivähoitoon?

Käytöntutkimus oli avartava kokemus. Sen lisäksi, että ymmärrykseni vauvoista lastensuojelun asiakkaina kasvoi, opin myös ajattelemaan asiaa monesta näkökulmasta. Jokainen viranomainen tarkastelee asiakasperheen tilannetta omasta organisaatiostaan käsin, ja toisen näkökulman ymmärtäminen voi joskus olla hankalaa. Tämä ristiriita eri näkökulmien välillä on totta, mutta sen voi välttää tarkastelemalla asiakkaan tilannetta asiakkaasta käsin. Koska vauva ei puhu, huomion on oltava havainnoinnissa. Tulee tarkastella vauvaa; miten hän käyttäytyy, miltä hän näyttää ja miten häntä hoidetaan? Jos haluaa mahdollisimman moniulotteisen kuvan, kannattaa pyytää apua toisilta vauvaa kohtaavilta tahoilta, näkökulmasta riippuen joko neuvolalta tai lastensuojelulta. Vauva ei voi odottaa (Henttonen 2009, 67), että työntekijät huomaavat hänet ja hänen tarpeensa. Vauva on sekä lastenneuvolan että lastensuojelun asiakas.

LÄHTEET

Henttonen, Tanja: Vauvojen kaltoinkohtelu. Tunnistaminen ja puuttuminen ensikodeissa. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 12. Turun yliopisto, 2009.

Hurtig, Johanna: Lasta suojelemassa. Etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto, Rovaniemi, 2003.

Juutilainen, Kirsi & Kettunen, Maarita & Majamaa, Eija-Liisa & Martelin, Anna-Maija: Tukipilari-projekti. Raportti varhaisen vuorovaikutuksen tukemisesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi Espoossa 2003-2005. Helsinki: Espoonlahden sosiaali- ja terveyskeskus, 2005.

Kalland, Mirjam: Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 2004, 119-140.

Kalland, Mirjam & Maliniemi-Piispanen, Sinikka: Vauvan kiikku. Kuvaus kokeilevasta vauvaperhetyöstä. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö. Helsinki: Edita, 1999.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve: Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 2005, 73-96.

Kuosmanen, Sinikka: Vauvailmiön muutos. Teoksessa Sinikka Kuosmanen (toim.): Vauvan ääntä etsimässä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 11, 2009, 7-16.

Kääriäinen, Aino: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia, 1 / 2003.

Kääriäinen, Aino: Opiskelijat sosiaalityön käytäntöjen tutkijoina - käytäntötutkimuksen hämäryydestä hienoihin oivalluksiin. Teoksessa Noora Tuohino & Anneli Pohjola & Mari Suonio (toim.): Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Tampere: Sosnet julkaisu 5, 2012, 88-106.

Muukkonen, Tiina: Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 17, 2008.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse: Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 2009, 293-314.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne: Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 2005, 9-19.

Shaw, Ian & Lunt, Neil: Constructing Practitioner Research. Social Work Research 36 (2012): 3, 197-208.

Sjöberg, Leena: Vauvalla on ääni. Teoksessa Sinikka Kuosmanen (toim.): Vauvan ääntä etsimässä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 11, 2009, 17-37.

Tiilikainen, Tiina: Lapset työskentelyn osallistujina. Teoksessa Tiina Muukkonen (toim.): Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 17, 2008, 123-143.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 2011, 235-255.

Tiittula, Liisa & Rastas, Anna & Ruusuvuori, Johanna: Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään. Virtuaalihaastattelun näkymiä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 2009, 264-271.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki; Tammi, 2009.

Valtonen, Anu: Ryhmäkeskustelut - Millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 2009, 223-241.

Internet- ja viranomaislähteet tekstissä:

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Lastensuojelulaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Sosiaaliportti: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelu/> katsottu 12.3.2014.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009:

<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN

Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen esikunta / Kehittämisen tulosalue Ketterä myöntää tutkimusluvan 10.2.2014 saapuneen tutkimuslupahakemuksen ja alla olevien ehtojen mukaisesti.

Hakija / yhteyshenkilö: Nyman Susanna

Tutkimuksen aihe / nimi: Espoon lastensuojelupalvelut, Espoonlahden lastensuojelu

Edellytyksenä on, että tutkimuksen suorittaja tai suorittajat eivät käytä saamiaan tietoja asiakkaan tai potilaan tai hänen läheistensä vahingoksi eivätkä luovuta saamiaan henkilötietoja ulkopuolisille, vaan pitävät ne salassa.

Tutkimustulokset tulee esittää niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäistä henkilöä tai perhettä. Lisäksi on noudatettava henkilötietolaissa ja muualla lainsäädännössä olevia tutkimusrekistereitä koskevia säännöksiä.

Tutkimusluvan myöntäminen ei velvoita tutkimuksen kohteita osallistumaan tutkimukseen. Tutkijan on neuvoteltava aina erikseen tutkimuskohteena olevien organisaatioiden kanssa tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimuksen teko ei saa häiritä tutkimuskohteen toimintaa.

Edellytämme, että tutkija / yhteyshenkilö lähettää sosiaali- ja terveystoimen kehittämissyksikön sähköpostiosoitteeseen sotet_tutkimusluvut@espoo.fi lopullisen tutkimusraportin.

Espoossa 13 / 2 2014

Tuula Heinänen
kehittämisjohtaja
Sosiaali- ja terveystoimi
Espoon kaupunki

Liite 2.

Käytäntötutkimuksen fokusryhmäkeskustelun käyttölupa

Tutkimuksen nimi: Vauva lastensuojelun asiakkaana

Tutkija: Susanna Nyman

Tutkimuksen tavoite: Tutkimus on osa Helsingin yliopiston sosiaalityön syventäviin opintoihin kuuluvia käytäntötutkimuksen opintoja. Tutkimuksen tavoitteena on saada käytäntötutkimukseen osallistuva työyhteisö pohtimaan vauvojen erityisyyttä lastensuojelun asiakkaina sekä kartoittaa olemassa olevia työtapoja ja yhteistyömuotoja.

Tutkija tekee osin samasta aiheesta myös pro gradu tutkielmansa. Sen aineisto koostuu lastensuojelun asiakirjoista, mutta tutkija saattaa soveltuvin osin hyödyntää käytäntötutkimuksen aineistoa myös pro gradussaan.

Olen perehtynyt tutkimuksen tavoitteeseen ja tarkoitukseen, ja haluan osallistua Espoonlahden lastensuojelun avopalveluiden työntekijöiden fokusryhmäkeskusteluun aiheesta ”Vauva lastensuojelun asiakkaana.”

Ymmärrän ja suostun siihen, että keskustelu nauhoitetaan. Haastattelun äänitallenne litteroidaan ja siitä häivytetään yksittäisten henkilöiden tunnistetiedot. Äänitallenne hävitetään heti tutkimuksen valmistuttua.

Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen.

Annan luvan nauhoitetun aineiston käyttöön yllämainitussa käytäntötutkimuksessa sekä opiskelijan pro gradu tutkielmassa.

Aika ja paikka

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3.

Käytäntötutkimuksen haastattelun käyttö lupa

Tutkimuksen nimi: Vauva lastensuojelun asiakkaana

Tutkija: Susanna Nyman

Tutkimuksen tavoite: Tutkimus on osa Helsingin yliopiston sosiaalityön syventäviin opintoihin kuuluvia käytäntötutkimuksen opintoja. Tutkimuksen tavoitteena on saada käytäntötutkimukseen osallistuva työyhteisö pohtimaan vauvojen erityisyyttä lastensuojelun asiakkaina sekä kartoittaa olemassa olevia työtapoja ja yhteistyömuotoja.

Tutkija tekee osin samasta aiheesta myös pro gradu tutkielmansa. Sen aineisto koostuu lastensuojelun asiakirjoista, mutta tutkija saattaa soveltuvin osin hyödyntää käytäntötutkimuksen aineistoa myös pro gradussaan.

Olen perehtynyt tutkimuksen tavoitteeseen ja tarkoitukseen, ja haluan osallistua lastensuojelun yhteistyötahojen työntekijöiden haastatteluun aiheesta ”Vauva lastensuojelun asiakkaana.”

Ymmärrän ja suostun siihen, että keskustelu nauhoitetaan. Haastattelun äänitallenne litteroidaan ja siitä häivytetään yksittäisten henkilöiden tunnistetiedot. Äänitallenne hävitetään heti tutkimuksen valmistuttua.

Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen.

Annan luvan nauhoitetun aineiston käyttöön yllämainitussa käytäntötutkimuksessa sekä opiskelijan pro gradu tutkielmassa.

Aika ja paikka

Osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys
